

فصل: اول درس: چهارم نام طراح: محمد قربانیان	به نام خدا تولید شده در استان کردستان	محتوای نوشتاری کتاب: جامعه‌شناسی ۲
---	--	---------------------------------------

عنوان درس: نمونه‌های فرهنگ جهانی (۲)

اهداف یادگیری

- ۱- شناخت و معرفی ویژگی‌های فرهنگ اسلامی به عنوان یک فرهنگ مطلوب جهانی
- ۲- درک و شناخت مراحل گوناگون گسترش فرهنگ اسلامی و ویژگی‌های هر کدام از مراحل
- ۳- شناخت چگونگی ارتباط استعمار با جهان اسلام و نقش بیداری اسلامی در مقابله با استبداد غربی

انتظارات پس از مطالعه

- ۱- دانش‌آموزان با اصول و ارزش‌ها و ظرفیت‌های جهانشمول فرهنگ اسلامی آشنا شوند.
- ۲- دانش‌آموزان دیدگاه اسلام درباره انسان و وظایف و مسئولیت‌های او را درک کنند.
- ۳- دانش‌آموزان با مراحل گسترش فرهنگ اسلامی و ویژگی‌های هر یک از مراحل آشنا بشوند.
- ۴- دانش‌آموزان با نحوه مواجهه استعمار و جهان اسلام آشنا شده و نقش بیداری اسلامی را در مقابله با استعمار غربی تحلیل کنند.

نکات مهم درس

ویژگی‌های دین اسلام - مراحل گسترش فرهنگ اسلامی (عصر نبوی، دوران خلافت) - استعمار و بیداری اسلامی (دوره استعمار - عصر بیداری اسلامی)

ویژگی‌های دین اسلام

- ۱- دینی است که با دعوت فراگیر خود، تکوین یک فرهنگ جهانی را مورد توجه قرار داده است
- ۲- اسلام دین عصر و نسل خاص نیست، بلکه اصول اعتقادی و ارزش‌های آن، اصول و ارزش‌های ثابتی است، که همه انبیاء در طول تاریخ برای تبلیغ و ترویج آن مبعوث شده‌اند.
- ۳- این اصول و ارزش‌های اسلامی، مطابق با نظام آفرینش و موافق با فطرت آدمیان است. پس فرهنگ اسلام فرهنگ حق است.
- ۴- عقاید و ارزش‌های اسلامی به گروه و قوم خاصی تعلق ندارند، بلکه خصلتی جهانی دارند.

دیدگاه توحیدی اسلام

توحید، حکایت از خداوند واحدی دارد، خدایی که متعلق به قوم و قبیله ای خاص نیست، بلکه خداوند همه آدمیان و پروردگار همه جهان هاست، همه موجودات از او پدید می آیند و در نهایت به سوی او باز می گردند. او عالم را حکیمانه آفریده و تدبیر می کند.

انسان از دیدگاه اسلام

- انسان موجودی مختار، مسئول، متعهد، دارای فطرتی الهی و خلیفه خداوند روی زمین است.
- سعادت و عزت انسان در تقرب و نزدیک شدن به خداوند و رسیدن به مقام خلافت الهی است.
- شقاوت و ذلت انسان در نسیان و فراموشی حقیقت الهی خود و دیگر موجودات و هزینه کردن تمام ظرفیت ها و وانمندی های الهی خود، برای زندگی محدود این جهان است.

علل مبعوث شدن پیامبران

- شکوفایی عقل آدمیان - اجرای عدالت - جلوگیری از چرخش ثروت در دست اغنیا - آزاد سازی مستضعفان از حاکمیت مستکبران
- پیامبران برای رهایی آدمیان از رنجیره هایی آمده اند که انسان را به بندگی بت های انسان ساخته وادار می سازند.

مراحل گسترش فرهنگ اسلامی

عصر نبوی: خداوند سبحان، پیامبر خود را با آیات روشنگر برای تبلیغ توحید و گسترش فرهنگ اسلامی در شرایطی برانگیخت که شبه جزیره عربستان فرهنگ جاهلی و قبیله ای داشت. شمال غربی شبه جزیره عربستان تحت نفوذ و سلطه امپراطوری روم و جنوب آن تحت تاثیر و سلطه شاهنشاهی ایران بود.

فعالیت های پیامبر اسلام در این دوران:

- ۱- پس از سیزده سال دعوت مردم به اسلام و مقاومت مردم در برابر فشار نظام قبیله ای، حکومت اسلامی را تشکیل داد.
- ۲- طی ده سال حکومت، موانع سیاسی پیش روی اسلام در شبه جزیره عربستان را از بین برد.
- ۳- نامه های دعوت به دین اسلام را به امپراتوری های ایران و روم فرستاد.

دوران خلافت: از زمان رحلت رسول خدا آغاز شد و در طول خلافت اموی، عباسی و عثمانی ادامه یافت.

ویژگی های دوران خلافت:

۱- ظاهر شدن دوباره ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهای جاهلی در جامعه اسلامی و شکل دادن قدرت بر اساس روابط قبیله‌ای و عشیره‌ای

۲- عقاید و ارزش‌های جهانی اسلام فارغ از عماکرد حاکمان سیاسی از مرزهای جغرافیایی و سیاسی عبور کرد و بر قدرت‌های سیاسی که در این مناطق حضور داشتند، تأثیر گذاشت.

۳- فرهنگ اسلامی به دلیل قدرت و غنای خود گروه‌های مهاجم را درون خود هضم و جذب نمود یا دست کم آنان را ناگزیر ساخت برای بقای خود از مفاهیم و ارزش‌های دینی استفاده کنند.

۴- غلبه قدرت‌هایی مانند سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان و عثمانی که در چارچوب فرهنگ قومی و قبیله‌ای رفتار می‌کردند مانع می‌شد تا ظرفیت‌های اسلام به طور کامل آشکار شود.

دوران استعمار: دولت‌های استعماری غربی، بخش‌های مختلف جوامع اسلامی را تحت نفوذ و سلطه سیاسی خود درآوردند و با تکیه بر قدرت نظامی و صنعتی خویش، اغلب سیاستمداران و دولت‌مردان جوامع اسلامی را مغلوب خود ساختند.

قدرت سیاسی جوامع اسلامی تا قبل از اسلام ← **بیشتر قومی و قبیله‌ای بود.**

تفاوت راهبرد استبداد قومی با راهبرد استبدادی ← **استبداد قومی** اگر چه هویت غیر اسلامی داشت، به دلیل نداشتن پشتوانه و پیشینه‌ای خارج از جغرافیای جهان اسلام، از رویارویی مستقیم با فرهنگ توانمند اسلامی دوری می‌گزید و تلاش می‌کرد با رعایت ظواهر اسلامی، ظاهر دین خود را حفظ کند. **استبداد** استعماری به دلیل این که در سایه قدرت و سلطه جهان غرب عمل می‌کرد، برای تامین نیازهای اقتصادی و فرهنگی جهان غرب، چاره‌ای جز حذف مظاهر فرهنگ اسلامی نداشت.

عصر بیداری اسلامی

در جهان اسلام، در مقابل نفوذ و سلطه فرهنگ غرب، مقاوت‌هایی شکل گرفت، که ریشه در فرهنگ اسلامی داشت، و در جریان آن‌ها متفکران جهان اسلام خطرات سلطه فرهنگ غرب و فراموشی فرهنگ و هویت اسلامی را گوشزد کردند.

انقلاب اسلامی ایران ← نقطه عطفی در بازگشت به فرهنگ اسلامی در جهان اسلام

بسیاری از نخبگان کشورهای اسلامی، تا قبل از انقلاب اسلامی ایران، برای مقابله با سلطه استعمار، از مکاتب و روش‌های غربی مانند **ناسیونالیسم** یا **مارکسیسم** استفاده می‌کردند.

تأثیرات مکاتب غربی ناسیونالیسم و مارکسیسم بر جهان اسلام ← مخدوش ساختن وحدت امت اسلامی - مورد حمایت مردمی که در دامان فرهنگ اسلامی تربیت یافته بودند قرار نمی‌گرفتند.

توضیح تصاویر

تصویر صفحه ۲۷- این تصویر اشاره به اجتماعی کردن کودکان بر اساس آموزه‌های اسلامی در کشورهای اسلامی دارد.

تصویر صفحه ۲۸- مربوط به مسجدالنبی می‌باشد که نشان‌دهنده دوره نبوی و تشکیل حکومت اسلامی در مدینه دارد.

تصاویر بالای صفحه ۲۹- تصاویر مربوط به مسجد سامرا مربوط به دوره عباسیان و مسجد اموی در دمشق است که نشان‌دهنده دوران خلافت می‌باشد.

تصاویر پایین صفحه ۲۹- مربوط به کاخ دلمه باغچه در استانبول و سردیس شاهزاده سلجوقی است که نشان‌دهنده تجمل‌گرایی و دورشدن از ارزش‌های اسلامی در دوران خلافت دارد.

تصاویر صفحه ۳۰- نشان‌دهنده گسترش فرهنگ اسلامی در جوامع غربی و به خصوص کشورهای سکولار و لائیک می‌باشد.

تصاویر وسط صفحه ۳۱- نشان‌دهنده چرخش از رویکرد استبداد قومی به اسنبداد استعماری است که در دوران رضا شاه با مظاهر فرهنگ اسلامی به مخالفت پرداخته شد اما در دوران قاجار با مظاهر و مناسک فرهنگ اسلامی به صورت مستقیم برخورد نمی‌شود و ظواهر اسلامی رعایت می‌شد.

تصاویر پایین صفحه ۳۱- مربوط به چهره‌هایی چون سیدجمال‌الدین، امام موسی صدر و شیخ ابراهیم زکزاکی است که در برابر نفوذ و سلطه غرب به مبارزه برخاسته بودند.

فعالیت‌ها

فعالیت‌های این درس به گونه‌ای طراحی شده است که دانش‌آموزان خود باید به تحقیق و بررسی بپردازند.

سوالات امتحانی

۱- ویژگی‌های دین اسلام را شرح دهید.

۲- بر اساس مفهوم توحید خداوند دارای چه ویژگی‌هایی است؟

۳- انسان در فرهنگ اسلامی چگونه تصویر شده است؟ شرح دهید.

۴- جایگاه عقل در فرهنگ اسلامی را توضیح دهید.

۵- مراحل گسترش فرهنگ اسلامی را نام ببرید.

۶- ویژگی‌های مهم عصر نبوی را توضیح دهید.

۷- ویژگی‌های مهم دوران خلافت را شرح دهید.

۸- چرا قدرت‌هایی مانند سلجوقیان، مغولان، عثمانی و... مانع از آن می‌شد که ظرفیت‌ها و ارزش‌های اجتماعی فرهنگ اسلامی به طور کامل آشکار شود؟

۹- ویژگی‌های مهم دوره استعمار را بیان کنید.

۱۰- تفاوت راهبردی استبداد قومی با استبداد استعماری را شرح دهید.

۱۱- نخبگان کشورهای اسلام تا قبل از انقلاب اسلامی برای مقابله با سلطه استعمار از چه روش‌هایی استفاده می‌کردند؟

۱۲- علت شکست مکاتب و روش‌های غربی در مبارزه با استعمار چه بود؟

مای دارس
گروه آموزشی عصر

www.my-dars.ir